

Képességek és mobilitás

BESZÉLGETÉS KOLOSI TAMÁS SZOCIOLÓGUSSAL, EGYETEMI TANÁRRAL,
A TÁRKI TÁRSADALOMKUTATÁSI ZRT. ELNÖKÉVEL

” A mobilitás önmagában nem értékmérője a társadalom működésének – a lényeg, hogy mindenki a képességeinek megfelelő iskoláztatást, életesélyt kapjon. A születési hátrányok mérséklése fontos közösségi kötelezettség, ez azonban nem mehet a tehetségek kibontakozásának rovására. A problémák megoldására a hatékony iskolaszervezet lehet az alkalmas eszköz. ”

F.M.: Professzor úr, hogyan alakult a társadalmi mobilitás felfogása a nemzetközi szakirodalomban, illetve milyen tendenciák rajzolódnak ki a hazai vizsgálatokból?

K. T.: Magyarországon a hatvanas évektől kezdődően tízévenként készült mobilitási adatfelvétel a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) felmérése keretében. Ebből egy óriási és kiváló adatbázis állt össze. Sajnos 2003-ban a KSH nem végzett ilyen kutatást, és úgy tűnik, hogy a hivatal tevékenységi körében a mobilitás felmérése egy kicsit háttérbe szorul. Feltesznek ugyan kérdéseket származással, első foglalkozással kapcsolatban a különböző EU-s összehasonlító vizsgálatok keretében, de a kimondott mobilitáskutatás visszaszorult a kutatóműhelyekbe, így jelenleg nem áll rendelkezésre friss nyomtatás adatbázis. Úgyhogy

Kolosi Tamás

inkább kisebb mintájú kutatások alapján lehet a jelen évtized mobilitási folyamatairól beszélni.

Ami mármost a kérdés tartalmát illeti, a mobilitási jelenségek vizsgálatánál meg kell különböztetnünk a nemzedékek közötti mobilitást a

nemzedéken belüli mobilitástól. Az utóbbi azt jelenti, hogy egy embernek hogyan alakul az életpályája attól kezdődően, hogy kilép az iskolából, és az élete során milyen karriert csinál. Éppen ezért ezt a nemzedéken belüli mobilitást szokták karriermobilitásnak

is nevezni. A nemzetközi kutatásokban évtizedeken keresztül nagyobb hangsúlyt kapott a nemzedékek közötti mobilitás. Amikor társadalmi mobilitásról esett szó, valószínűleg az jelentette az alapvető kérdést, hogy egy társadalom mennyire nyitott, vagyis hogy milyen mód van arra, hogy valaki máshová jusson élete során, mint ahol a szülei éltek. Így van ez Pitrim Sorokin óta, tehát a múlt század harmincas éveitől számítva, mikor Sorokin könyve megjelent a társadalmi és kulturális mobilitásról. Tehát a nemzedékek közötti mobilitás azt fejezte ki, mennyi lehetősége van az embernek, hogy más legyen belőle, mint amire a származása, a születése predesztinálja.

A szociológiának a második világháborút követően ötven éven keresztül a nemzedékek közötti mobilitás volt talán az egyik legnagyobb témája, évtizedekig alapvető, nagy nemzetközi kutatások folytak erről a kérdéssről. A témával foglalkozó szakemberek között szerencsére a magyar kutatók is ott voltak, az említett KSH-adatfelvételek alapján elsősorban Andorka Rudolf, Róbert Péter, valamint az a kutatócsoport, ahol én is dolgoztam. Ezekből a kutatásokból a kilencvenes évekre kiderült, hogy a társadalom struktúrájának a változása, amit modernizációnak is nevezhetünk, eleve involvál egyfajta mobilitást.

Egyetlen példa: A múlt század során a szellemi dolgozók száma nagyon dinamikusan növekedett, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma pedig meglehetősen gyorsan csökkent. **Ebből óhatatlanul adódik egy nemzedékek közötti mobilitás, hiszen aki parasztgyerekként született meg, az nem tudott saját maga is paraszttá válni, egyszerűen azért, mert sokkal kevesebben lettek a társadalomban a mezőgazdasági foglalkozásúak.** Márpedig Magyarországon 1949-ben a keresőknek még több mint 50 százalékát a mezőgazdaság foglalkoztatta, miközben ez az arány napjainkban 3-4 százalék. Tehát ha azt feltételeznénk – ami nem egy pontos feltételezés, de azért megengedhető –, hogy a különböző rétegekhez tartozóknak egyforma számban születik gyerekük, ez azt jelentené, hogy a társadalom 50 százaléka ez alatt az ötven év alatt mobil kellett hogy legyen, pusztán abból adódóan, hogy a mezőgazdasági népesség csökkent. Ez a strukturális változások által generált társadalmi mobilitás országok szerint nagyon különbözik, hiszen erőteljesen összefügg azzal, hogy a modernizációs folyamat milyen gyorsasággal, milyen ütemben zajlik egy területen. Ennek persze nincs sok köze az esélyegyenlőséghez vagy éppen az esélyegyenlőtlenséghez. Egyszerűen arról van

szó, hogy a modernizáció kikényszerít egy foglalkozásszerkezetváltást.

Ennek a modernizációs szerkezetváltásnak nagyon fontos eleme a felsőoktatás robbanásszerű változása. Magyarországon 1949-ben egy generációból durván 2 százalék volt az, aki bejutott a felsőoktatásba, ma ez az arány 40 és 50 százalék között mozog. Nyilvánvaló tehát, hogy addig, amíg 2 százalék jutott be a felsőoktatásba, ez egy szociológiai értelemben vett elitképzést jelentett (a képzés minőségétől függetlenül), azonban amikor közel a lakosság fele diplomával rendelkezik, már nyilvánvaló, hogy ez a státusz másképp értelmezhető a társadalom szerkezetében. **A beiskolázási arány változása pedig önmagában is óriási mobilitást eredményez, mert hogyha két generációra visszamegyünk, látjuk, hogy akik ma diplomát szereznek, azok 95 százalékának a nagypapja még nem lehetett diplomás.**

F.M.: A társadalom szerkezetének ez a változása Magyarországon az 1970-80-as években lassabb volt, mint Nyugat-Európában?

K.T.: A felsőoktatásban tanulókat illetően lassabb volt. Nyugat-Európában ugyanis ez a felsőoktatási robbanás az 1970-80-as években zajlott le, Amerikában még korábban, mert ott a college-rendszer ezt lehetővé tette. Nálunk ez a hatás sokkal mérsékeltebb volt ekkoriban, ugyanis a

szocialista tervgazdálkodás keretei között a gazdaságpolitika lezárta a felsőoktatási továbbtanulás lehetőségének növelését. Elsősorban a tervezhetőnek gondolt munkaerőpiac igényeire akarta kiképezni a munkaerőt, és a nagyon szigorú felvételi rendszer volt az az eszköz, amelyik ezt a felsőoktatási expanziót megakadályozta.

Ugyanakkor egy nagyon érdekes jelenséget tapasztaltunk például a nyugatnémet társadalmat a magyarral összehasonlítva a nyolcvanas években. Az esélyegyenlőség tekintetében összességében nem volt különbség a két ország között, a Német Szövetségi Köztársaságban azonban az érettségizettek 95 százaléka bejutott a felsőoktatásba. A szelekciót tehát az jelentette, hogy ki tudott bejutni a gimnáziumba és ki nem. Magyarországon az érettségi után jött a nagy szelekció, tehát érettségit 40-50 százalék szerzett, utána mintegy 10 százalék körül volt azok aránya, akik bejutottak a felsőoktatásba. A származási hatások tehát eltérő korosztályban jelentkeztek erősebben.

F.M.: Milyen összefüggést tapasztaltak az ilyen strukturális változások és az esélyegyenlőség összefüggésében?

K. T.: Az évtizedeken át végzett kutatások rámutattak arra, hogy ez a folyamat – a strukturális változás által kikényszerített mobilitás – nem minősíti egy

társadalom nyitottságát.

Tehát érdemes azt megnézni, hogy ha ezt a hatást kiszűrjük, akkor mennyire nyitott egy társadalom, vagyis mennyire van esélyegyenlőség vagy esélyegyenlőtlenség, a származás hogyan befolyásolja az emberek, a gyerekek életpályáját. Ezt különböző módon nevezték el. Neveztek tiszta mobilitásnak vagy az angol John Goldthorpe és a svéd Robert Erikson nyomán fluiditásnak, folyékony-ságnak, áteresztőképességnek. Ezek a kutatások nagy nemzetközi mintákon, nagy összehasonlításban folytak. Végül is arra a következtetésre jutottak, hogy igen, van ilyen fluiditás, tehát tiszta mobilitás a modern társadalmakban, érdekes módon azonban ott, ahol lezajlott az iparosodási folyamat és ahol kialakult a nukleáris családmodell, azaz ahol csak két generáció él együtt – és ennek megfelelően csökkent a gyerekszám is –, ez a fluiditás állandó. Azaz függetlenül időtől, társadalmi rendszertől és politikai beavatkozástól, ez a mobilitás mindenhol hasonló mértékű. **Nagyjából ugyanakkora nyitottság jellemzi a hatvanas évek Amerikáját, a nyolcvanas évek Németországát, illetve a hetvenes vagy a kilencvenes évek Magyarországot, esetleg Lengyelországot.** Azt nem tudjuk mérni, mi a helyzet mondjuk egy afrikai társadalommal, mert ilyen típusú

kutatások nem voltak, de ami készült, azt mutatja, hogy ezekben a tradicionálisabb társadalmakban azért más a helyzet. Kisebb a mobilitás, mint a modern társadalmakban. A modern társadalmakban ez viszont konstans.

Mi következik ebből a XXI. század magyarországi mobilitási folyamataira vonatkozóan? Nagyjából azt mérjük, hogy ez a **fluiditás, tehát ez a tiszta mobilitás a rendszerváltást követően is, megfelelően a nemzetközi tendenciáknak, többé-kevésbé stabil. A strukturális változások pedig a rendszerváltás első időszakában érdekes módon kisebbek voltak, mint korábban.** A rendszerváltás összekapcsolódott egy gazdasági válsággal, a gazdasági válság következtében – és szerintem Magyarországon a kormányokon át ívelő hibás gazdaságpolitika következtében – a keresők száma nagyon jelentősen lecsökkent. Mintegy egymillió ember kiszorult a munkaerőpiacról, és ezek a folyamatok a kilencvenes években valóban csökkentették a társadalmi mobilitást. Ha külön kategóriának tekintenénk a társadalmi hierarchia szempontjából az inaktívokat, akkor más lenne a helyzet. De a foglalkozási csoportok közötti mobilitást ez inkább csökkentette, mert sok ember kiszorult a munkaerőpiacról. A folyamatot pedig a felsőoktatás már említett tömegessé válása

csak viszonylag kis mértékben tudta ellensúlyozni.

F.M.: Ha a fluiditás, azaz a tiszta mobilitás átível társadalmi időszakokon és rendszereken, akkor itt meghatározó szerepe lehet az egyéni beállítódásnak, a hagyományoknak, a motivációknak?

K. T.: Így van, én egyértelműen ezen a véleményen vagyok. Sőt, ehhez a felsoroláshoz én hozzátenném a képességeket is. Szociológus kollégáim többsége nem szereti használni azt a kifejezést, hogy az emberek képességei különböznek; ők a társadalmi jelenségeket inkább társadalmi, mint biológiai okokra vezetik vissza. Én azonban úgy gondolom, hogy a modern természettudomány, különösen a genetika vitán felülívé teszi azt, hogy igenis **az emberek különböző képességekkel születnek, és ezeknek a képességeknek az eloszlása az értékorientációknak a különbségében is megjelenik. Hogy ki mennyire törekvő, vagy ki mennyire belenyugvó – ami egy nagyon bonyolult pszichológiai állapot –, ezek hasonló erővel befolyásolják a mobilitási folyamatokat, mint a társadalmi tényezők vagy a származás.**

F.M.: De az nem feltétlenül jelent minőségvesztést, ha valaki nem lép ki a számára családi vagy bármilyen okból adott keretek közül. Tehát az, hogy én a számomra adott környezetben maradok, nem biztos, hogy önmagában rosszabb, mint ha kilépek belőle. Ha így fogjuk fel ezt a különbséget, akkor

elmondható, hogy a mobilitásnak a motívumai, a személyes motívumai ilyen értelemben nem értékmérők?

K. T.: Igen, én személy szerint megkérdőjelezném, hogy a társadalomnak az ilyen jellegű nyitottsága értékmérő volna. **Úgy gondolom, hogy újra kellene gondolni és újra kellene értelmezni azt a fogalmat, ami az Európai Unióban ma már mindenféleképpen egy alapvető érték, és amit esélyegyenlőségnek hívunk.** Tudomásul kell venni, hogy mind a származás, mind a képességek, mind az egyéni pszichológiai beállítottságok befolyásolják az ember életpályáját. A társadalomnak ezeket különbözőképpen kell kezelnie. Biztos, hogy feladtunk a származási hátrányok csökkentése. Hadd mondjak erre egy aktuális példát: Ugye napjainkban nagy vita folyik a szociális ellátórendszeréről, és hogy ezt a szociális ellátórendszert mennyire szabad összekapcsolni a feltételekkel, mondjuk hogy segélyt csak az kapjon, akinek a gyereke iskolába jár. Azt kell mondanom, hogy ennek a megoldásnak én nagyon nagy híve vagyok. Úgy gondolom, hogy szemforgató pimaszság, amit egyesek előadnak különböző értékekre hivatkozva. Amikor egyrészt arról beszélnek, hogy a származási hátrányokat csökkentjük, másrészt óva intenek vagy meg akarják akadályozni azt, hogy mondjuk a gyerekek iskoláztatása kritériuma,

előfeltétele legyen a szociális támogatásnak. Mert az a gyerekek, aki nem jár iskolába, az egy életre leszakad a társaitól, és óhatatlanul a társadalom periferiáján fogja végezni.

F.M.: Az iskolának az egyik funkciója biztos, hogy a tudástöke átadása, ez elég egyértelmű. Ugyanakkor kezdettől fogva a szocializálódás egyik legfontosabb helye is. Itt azért én érzek egy dilemmát; nem ellentmondást, hanem valódi dilemmát. Mert ha azt mondjuk, hogy a képességek fejlesztése áll a középpontban, azt úgy is értelmezhetem, hogy a legkiválóbb intellektuális képességekkel rendelkező gyerekek kapják meg ehhez a legmagasabb szintű oktatási szolgáltatást. Akiknek azonban nem ilyen jók a képességeik, azok kvázi ne fogják őket vissza, hanem az ő számukra szükséges szolgáltatást kapjanak. Ebből az következik, hogy ez utóbbiakat valószínűleg külön osztályban kell tanítani – ez viszont pontosan az iskola társadalmi kohéziót erősítő szocializációs funkcióját gyengíti meg.

K. T.: Biztos, hogy itt nagyon óvatosnak kell lenni. De én úgy gondolom, hogy ez a szétválasztás most is megvan. Abban a pillanatban, amikor mondjuk a nyolcadik általános elvégzése után a gyerekeknek döntenie kell: ő most gimnáziumba, szakközépiskolába, szakmunkásképző iskolába vagy szakiskolába megy. Ki ide, ki oda kerül, és már meg is történik a szelekció. A modern iskola-rendszer szelektív. A magyar iskolarendszer – hadd tegyem

hozzá, többek között a PISA-vizsgálatok is ezt tanúsítják – sok tekintetben még inkább szelektív. Ez az iskolarendszer még ott is szelektív, ahol formálisan nem az. Mert tudjuk, hogy egy budapesti belvárosi általános iskolában és egy kis faluban lévő, esetleg osztatlan általános iskolában megszerzett végzettség után – jöhetnek mind a kettő ugyanazt az általános iskolai végzettséget adja – nagy valószínűséggel különböző lesz a gyerekek életpályája – legalábbis az esélyeket tekintve. **Tehát biztosan állíthatjuk, hogy a modern iskola szelektív. Én úgy gondolom, hogy ezért a szelekciót önmagában kárhoznatni nem helyes álláspont, sőt bizonyos szempontból az iskolának egy további szelekciója is be fog következni a jövőben.** Hiszen az a tény, hogy a gimnáziumokban mondjuk az egyik osztály már ma is nyelvi specifikációjú, a másik pedig matematikai specifikációjú, már egyfajta szelekciót jelent. Tehát egyre erőteljesebben szelektálódik az iskola.

A nagy baj az, ha a szelekció egyértelműen diszkriminációt jelent. Az az igazi probléma, ha nem a gyerekek képességei, felkészültsége alapján, hanem mondjuk külső szempontok alapján (a gyerekek származása, bőrszíne vagy valami egyéb alapján) kezdenek el egyértelműen szelektálni. Én úgy gondolom, hogy a cigánykérdés

kezelésénél egyáltalán nem biztos, hogy a ma uralkodó elképzelés szerinti integrált iskola jelentheti az igazi megoldást. Ha egy nagyon hátrányos környezetből induló gyereket egy speciális osztályban zárkoztatnának fel, esetleg nem harmincöt fős osztályba, hanem öt-nyolc fős osztályba járhatna, az nem lenne rossz. Ez nem diszkriminációt jelentene, hanem egy normális szelektív iskolarendszernek a normális funkciója lenne.

A probléma ott van, ha ezt a szelekciót diszkriminációvá tesszük, és azt mondjuk, hogy aki cigánygyerek, annak speciális osztályba kell járnia. Függetlenül attól, hogy személyisége, képességei, előélete mit kívánna meg.

F.M.: A származási hátrányok mérséklése és a képességek különbözőségének figyelembevétele bizonyosan bonyolult és finom megoldásokat igényel.

K. T.: Igen, és nemcsak a származási hátrányok kezelését kell sok tekintetben újragondolni, hanem szerintem a képességek kezelését is. Például azt a pedagógiai koncepciót, amelyik Comenius óta a *tabula rasa* elvét vallja, és úgy gondolja, hogy a gyerekek egy tiszta lapként jönnek a világra, és majd a társadalom meg a pedagógia meg az iskola ír rá mindent, a modern tudomány már meghaladta. Tudomásul kell venni, hogy a gyerekek különböző képességekkel jönnek a világra. Még akkor is, ha ma még nem ismerjük

pontosan ezeknek a képességeknek a mechanizmusát és a mérési lehetőségeit. **Mindenféleképpen el kell indulnunk egy olyan irányba, amikor a gyerekek képességeinek megfelelő iskoláztatást biztosítunk, és elsősorban a képességek fejlesztésére törekszünk, nem pedig a képességek ellenére próbálunk egyenlősíteni.** Ez alapvető koncepcióváltást jelentene a pedagógiában és az iskolaszervezetben is.

Hasonló megközelítéssel kéne gondolkodni az értékorientációkkal, vagyis a sikerre törekvéssel vagy belenyugvással kapcsolatban is. Molnár Péter kollégámnak még a nyolcvanas években volt egy nagyon érdekes vizsgálata, amiben húsz éven keresztül követett egy nemzedéket, hogy mi történt a fiatalokkal az iskolában és azután. Már ez a kutatás is arra mutatott rá, amit azóta más nemzetközi és hazai vizsgálatok is igazoltak, hogy az igazán nagy származási szelekció nem a kiváló képességű gyerekeknél történik. Tehát az a fizikai dolgozó gyerek vagy az a segédmunkás gyerek, aki már általános iskolában is brillírozott, kiváló volt, az nincs, nem volt jelentős hátrányban sem akkor, sem napjainkban. Megtalálta az útját; nyilvánvalóan nehezebben, mint szerencsésebb sorsú társai, de megtalálta. Természetesen ezeket a fiatalokat támogatnunk kellene, sokkal jobban, mint

ma – de a kiváló képességek végül kiharcolták maguknak a sikert, az előrejutást. Ugyanakkor a felsőoktatásba már a nyolcvanas években is többen jutottak be, mint csupán a legkiválóbbak, sokan voltak a jó vagy közepes teljesítményűek. Az igazán nagy társadalmi szelekciót ebben a csoportban tapasztalni. **Az átlagosan vagy közepesen jól tanuló gyerekeket az értelmiségi család beerőltette, betuszkolta a felsőoktatásba. Egy szakmunkás vagy pláne egy segédmunkás család meg azt mondta, hogy nem olyan jó tanuló ez a gyerek, minek erőltessük, majd lesz belőle rendes ember másutt. Tehát ezek az orientációk, attitűdök a mobilitási folyamatokat szintén jelentősen befolyásolják,** és mondjuk ebben a tekintetben van nagyon fontos szerepe annak, hogy a társadalompolitika, az iskolapolitika, a pedagógusok személyes meggyőződése hagyja-e, hogy a nem kimagaslóan tehetséges gyerekeknél a származási hátrány erőteljesebben érvényesüljön. A tömegessé válással ez a szelekció ma már nem is csak a „négyes”, hanem a „hármás” osztályzati szintű gyerekeknél, a közepesen tanuló gyerekeknél is létezik. *F.M.: Érdekes volna megvizsgálni, hogy a felsőoktatás tömegesedésének belső struktúrájában az értékorientációs különbségek hogyan érvényesülnek: a könnyebben elvégezhető, ún. „puha” szakirányokat milyen háttérrel*

választják nagyobb számban a természettudományos vagy műszaki képzés rovására – vagy itt mások a motivációk? Itt a „legyen egy bármilyen diplomád, és aztán kiküzdöd magadnak az életpályát” stratégia versenyez a „küzdjél meg a képzésben, menj el biológusnak, fizikusnak, mérnöknek, keményebb lesz, de nagyobb értéke, súlya lesz a diplomádnak” felfogással? Ebben az értékorientációban tapasztalni-e valamilyen társadalmi szintű mozgást?

K. T.: Borzasztóan nehéz megmondani. Őszintén megvallva **nem hiszem, hogy lenne korreláció az életpálya sikeressége és a felsőoktatási intézmény elvégzésének nehézsége között.** Tehát nem hiszem, hogy jelenleg létezne olyan egyértelmű üzenet a munkaerőpiac oldaláról a szülők számára, hogy egy nagyon nehéz orvosi vagy műszaki szak elvégzése nagyobb sikerre, később nagyobb jövedelemre, jobb életre predesztinálja az embereket, mint egy könnyebb szak elvégzése.

De ehhez két dolgot mindenféleképpen hozzá kell tenni. Az egyik, hogy Kertesi Gáborék kutatásai egyértelműen mutatják: **a diploma óriási előnyt jelent az életpálya során.** A hazai értelmiség szokott persze fanyalogni, hogy nincs eléggé megbecsülve, és biztos, hogy nagyon sokan érezhetik úgy, hogy nincsenek megfelelően honorálva a társadalom részéről. Ám az objektív kutatások azt mutatják, hogy a diploma, a

magasabb iskolai végzettség nagyon erőteljesen megtérül az életpályán, jövedelemben, életszínvonalban. Sőt, a nemzetközi összehasonlító kutatások azt mutatják, hogy az iskolai végzettségnek a későbbi jövedelemre gyakorolt hatása Magyarországon kiemelkedően magas. Tehát nem az a helyzet, hogy ez nálunk kevésbé térül meg, hanem arányaiban jobban megtérül, mint például Nyugat-Európában.

Másfelől **tudomásul kell venni, hogy egy tömegessé váló felsőoktatás nemcsak a munkaerőpiacra képez.** Nemcsak arra képez, hogy valaki milyen pozíciót fog elfoglalni a munkaerőpiacon, hanem arra is képez, hogy egy korábban alacsonyabb végzettséggel is ellátható munkát egy magasabb általános műveltséggel végezzenek el. Mindig el szoktam mondani a hallgatóimnak azt a példát, amit az 1860-as évek elejéről vettem, amikor a világon először Angliában vezették be a kötelező közoktatást, néhány évvel Magyarország előtt. Amikor az angol parlamentben folyt a vita erről, hogy bevezessék vagy ne vezessék, akkor egy konzervatív képviselő – emlékeim szerint Reclifnek hívták –, aki ellenezte a kötelező közoktatás bevezetését, tartott egy nagy parlamenti beszédet azzal a címmel, hogy *Minek egy favágónak írni-olvasni tudni?* Ezelőtt 150 évvel még vitakozni lehetett

azon, hogy kell-e egy favágónak írni-olvasni tudni. És tényleg: a társadalmi munkamegosztás rendszerében ugye évezredekken keresztül vágták a fát, túrták a földet, sok mindent csináltak anélkül, hogy iskolázottságuk, írni-olvasni tudásuk lett volna. Egy kicsit mutatis mutandis ugyanez a helyzet, amikor nálunk azt mondják, miért kell egy banktisztviselőnek főiskolai diplomát szerezni. Nem kell. Valószínűleg tényleg el tudja látni a munkáját ezek nélkül is. Mert az idősebbek például

ellátják. De azért nem árt neki. Ugyanúgy nem árt neki, mint ahogy a favágónak sem ártott annak idején, hogy írni-olvasni tud, s ma már természetesen vesszük, hogy egy favágó is tud írni és olvasni.

F.M.: Akkor egyetért azzal, hogy akár az egyén, akár a társadalom, akár a gazdaság szempontjából nagyon nehezen értelmezhető a túlképzettség fogalma?

K. T.: Én nem szeretem a túlképzettség fogalmát, üresnek tartom, egy rossz gazdaságossági számítás alapján használt szónak. Én sokra becsülöm különben az ökonometriát és

azokat az ökonometriai számításokat, amelyek időnként az ilyen kijelentések mögött is meghúzódnak. Úgy gondolom, hogy a társadalom életében fontos ismernünk ezeket az ökonometriai összefüggéseket, de nem lehet egy modern társadalmat csak ezekre felépíteni. A képességek, esélyek, értékorientációk legalább ilyen fontos motívumai a gazdaságnak és az emberi kiteljesedésnek egyaránt.

Az interjút készítette:

Fábri György

Kiállításrészlet az OFI-OPKM Eötvös József Emlékmúzeumából (Ercsi)